

Píše Ladislav Futtera

(E*forum, 30. 05. 2016)

V českém filologickém prostředí nebývá zvykem vydávat disertace, tím méně s odstupem takřka padesáti let. I takové výjimky se však občas dějí, a tak se posledním dílem, jež vyšlo za života nestora českoněmecké germanistiky **Kurta Krolopa** (1930–2016), stala jeho disertace **Ludwig Winder. Sein Leben und sein erzählerisches Frühwerk. Ein Beitrag zur Geschichte der Prager deutschen Literatur** ([Ludwig Winder. Jeho život a rané prozaické dílo. Příspěvek k dějinám pražské německé literatury] Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015), obhájená již roku 1967. Edici připravili Jörg Krappmann a Jaromír Czmero u příležitosti Krolopových loňských 85. narozenin.

Podtitul práce připomíná, že text vznikl paralelně s liblickými konferencemi věnovanými Franzi Kafkovi a právě pražské německé literatuře, již v oné době nově definoval Eduard Goldstücker. Goldstücker do konceptu pražské německé literatury zahrnoval „literární dílo řady významných básníků a spisovatelů, kteří se v poslední čtvrtině 19. století buď narodili v Praze, anebo pocházejíce z českého či moravského venkova prožili v Praze před rozpadem rakousko-uherské monarchie klíčová léta svého uměleckého zrání a ve většině případů zde také zahájili svou literární činnost“ („Die Prager deutsche Literatur als historisches Phänomen.“ In: *Weltfreunde. Konferenz über die Prager deutsche Literatur*. Praha: Academia, 1967, s. 21). Ludwig Winder, příšedší k Vltavě roku 1914, dlouholetý redaktor Bohemie a člen užšího Pražského kruhu, kam jej po Kafkově smrti řadí Max Brod, byl tedy takřka prototypickým příkladem pražského německého literáta. Zahrnutím do ediční řady Beiträge zur deutschmährischen Literatur se však k Winderovi, rodákovi ze Šafova, jenž strávil mladá léta v Holešově a Olomouci, hlásí i moravská německá literatura. Winderovu specifickou dvoudomost v úzce regionálně vymezených „literaturách“ vlastně stvrzuje už způsob, jakým jej prezentoval jeho současník Pavel Eisner ve studii Německá literatura na půdě ČSR od roku 1848 do našich dnů (In: *Československá vlastivěda VII. Písemnictví*. Praha: Sfinx, 1933, s. 325–377). V samostatném medailonu řadí Winderu mezi autory srostlé s Prahou (s. 366), avšak ještě před tím jej jmenuje coby reprezentanta „německé literární Moravy“ (s. 348).

Jörg Krappmann se v předmluvě ke Krolopově disertaci snaží nabídnout alternativu k oběma úzce zaměřeným konceptům, místo nichž doporučuje (cituje ze studie napsané společně s Manfredem Weinbergem „Region – Provinz. Die deutsche Literatur Prags, Böhmens, Mährens und Sudetenschlesiens jenseits von Liblice.“ In: Becher – Džambo – Knechtel (edd.), *Prag – Provinz. Wechselwirkungen und Gegensätze in der deutschsprachigen Literatur Böhmens, Mährens und Sudetenschlesiens*. Wuppertal:

Arco, 2014, s. 17–52) „pojímát Prahu, Moravu a Slezsko jako jediný rozmanitý region, sledovat v něm výměnné procesy, neztrácet ze zřetele českojazyčnou literaturu a v neposlední řadě zohledňovat komunikační procesy tohoto regionu s dalšími regiony“ (s. 8). Navíc připojuje i poznámku o ideologické podmíněnosti pojmu pražská německá literatura, jehož zastánci se vymezovali vůči nacionalisticky orientované sudetoněmecké literatuře (a současně zavrhovali i starší pojem *deutschböhmische Literatur*) a zjednodušeně zdůrazňovali, že autorům, již byli pod tento pojem zahrnováni, byla společná „humanistická orientace, odmítání šovinismu, přátelský vztah k národním, literárním a kulturním snahám slovanských národů, především Čechů“ (Paul Reimann: „Die Prager deutsche Literatur im Kampf um einen neuen Humanismus.“ In: *Weltfreunde*, s. 9).

Nabízí se jistě otázka, do jaké míry je na místě využívat Krolpovy disertace k hlásání odklonu od konceptu pražské německé literatury, když jej právě Krolp pomáhal v 60. letech definovat. Krappmann se však odklání spíše od Goldstückerova a Reimannova schematizujícího modelu, který Krolp sám s pomocí detailního studia pramenů v materiálově zaměřených studiích překonával. Pramen u Krolopa není vetkán do předem připravené osnovy, nýbrž teprve z povahy pramenů je snován plastický obraz zkoumané doby. Ostatně ani v disertaci Krolp nepojímá Winderu toliko jako redaktora Bohemie a přítele Maxe Broda, nýbrž v obsáhlé biografické části věnuje značnou pozornost Winderovým mladým létům v Šafově, Holešově a Olomouci a následným novinářským působištím ve Vídni, Bílsku, Teplicích, Plzni a konečně v Praze.

Právě první oddíl Krolpovy disertace, tedy Winderův životopis (s. 19–87), patří k hlavním devizám díla a rozptyluje případné počáteční pochybnosti, do jaké míry má smysl vracet se k disertaci po 48 letech. Krolp se zde nekoncentruje toliko na Winderovy životní osudy, nýbrž nabízí komplexní historický vhled do období přelomu 19. a 20. století. A tím zůstává inspirativní i pro novodobé přístupy Krappmanna a Weinberga; jakkoli za přirozené vyústění Winderovy životní dráhy chápe čtvrtstoletí strávené v Praze, nechybí ani exkurs věnovaný Winderovu otci Maximilianovi, jeho nenaplněným ambicím stát se českým básníkem i jeho drobným kontaktům s českými literáty (Nerudou, Heydukem). Při líčení Winderových dětských a studijních let na Hané přicházejí ke slovu citáty z děl starších „klasiků“ moravské německojazyčné literatury Marie von Ebner-Eschenbach, Ferdinanda von Saar a Jakoba Julia Davida (s. 24–27). Krolp je však dalek utápění se v pozitivistických detailech anebo topografických podružnostech, jimiž je v poslední době občas až zahlceno kufkovské bádání – přesto stále jde o nejzevrubnější Winderovu biografii (z nedávné doby se sluší zmínit disertaci Christiane Idy Spirekové *Von Habsburg zu Heydrich. Die mitteleuropäische Krise im Spät- und Exilwerk Ludwig Winders*. Wuppertal: Arco, 2005, jež ve stručněji podaném životopise /s. 21–38/ obohatila poznání pozdní fáze Winderova života o další prameny, s nimiž Krolp nepochybně pracoval).

Vlastní analýza Winderových raných románů a povídek, která tvoří druhý oddíl práce (tato část končí rozbohem díla *Hugo – tragédie chlapce* (*Hugo – Tragödie eines Knaben* z roku 1924), neztrácí jistě aktuálnost, už jenom proto, že winderovské bádání se

v posledních letech soustředilo spíše na pozdní fázi jeho tvorby (kromě zmíněné práce Spirekové jmenujme ještě disertaci Jindry Broukalové *Ludwig Winder als Dichter der menschlichen Seele und der Wirklichkeit* /Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 2008/, jež se zaměřuje pouze na román *Následník trůnu, Der Thronfolger*). Pro srovnání se tak nabízí především disertace Judith von Sternburg *Gottes böse Träume: die Romane Ludwig Winders* (Paderborn: Igel, 1994), která nabízí komplexní monografický pohled na Winderovu románovou tvorbu.

Zároveň je však možné (a někdy i nutné) číst tyto pasáže jako doklad možností a mezi literárněvědné interpretace ve východním bloku druhé poloviny 60. let, která se současně snažila vyhybat ideologickým schématům (i když se neobešla bez povinných citátů „klasiků“ marxismu). Zahajuje-li analýzu Winderovy románové prvotiny *Zuřivá rotačka (Die rasende Rotationsmaschine)* otázka vztahu fabule a syžetu, jedná se o zjevné navázání na tradici ruského formalismu, k němuž se v této dekádě vracela i sovětská literární věda. Třebaže Krolop vychází z textů Winderových próz a ve středu jeho pozornosti stojí hledisko naratologické, neomezuje se na raněformalistickou otázku, jak je udělán... (ovšem i na ni dojde, jednotlivá díla jsou analyzována též z hlediska jazykového a stylistického), nýbrž do hry zapojuje i kontext. Entitu autora sice poměrně důsledně vysunul do úvodního oddílu, zvláště v kapitole věnované románu *Židovské varhany (Die jüdische Orgel)* se však zevrubně věnuje i vztahu fabule a reálné předlohy (s. 128–131). Z autorů, kteří specifickým způsobem rozvíjeli formalistické dědictví, je pak zvláště patrný vliv Michaila Michailoviče Bachtina, především jeho prací o Dostojevském. S protagonisty románů Dostojevského pak Krolop srovnává Alberta Wolfa, hlavního hrdinu *Židovských varhan* (s. 149–153). A ač zde není Bachtin explicitně citován, v mnohém jej připomínají i úvahy o maskování v díle *Hugo - tragédie chlapce* (s. 188–190).

Určitým rozpakům se naopak nelze ubránit při listování bibliografickou přílohou (s. 307–351). Editoři totiž i zde beze změn převzali údaje z původní Krolopovy disertace a pouze doplnili odkazy na Winderova díla, jež byla poprvé vydána až po roce 1967. Tato část je tak sice stále cenná zvláště díky pečlivě zpracovaným soupisům dobových reflexí Winderových beletristických děl, avšak v seznamech odborné sekundární literatury již na rozdíl od vlastního textu zcela zastaralá. Příliš šťastně a přesvědčivě pak nevyznívá vysvětlení Jörga Krappmanna, že doplnění bibliografie „by překračovalo rámec reproduktivního vydání“. Nadto prý, „co bylo dále o Winderovi zpracováno, je odborníkům známo, anebo to lze v dnešní zasíťované době snadno dohledat“ (s. 13). Tento argument nelze dle mého mínění přijmout. I v „zasíťované době“ zůstává aktuální bibliografie klíčovým vodítkem pro další studium a v základních dílech monografické povahy (a Krolopova práce mezi ně bezesporu patří) se její přítomnost předpokládá. Zvláště když z nedávného pokusu Patricie-Charlotty Steinfeldové o sestavení komplexní Winderovy bibliografie (*Ludwig Winder /1889–1946/ und die Prager deutsche Literatur. Bd. 1. Erste vollständige Bibliographie zum Werk Ludwig Winder*. Dettelbach: Röhl, 2009) zbylo naprosto nedokonalé torzo.

Bez ohledu na spornou bibliografickou přílohu zůstává Krolopova disertace v českém

kontextu stále zásadním i základním dílem k Ludwigu Winderovi. Její vydání tedy rozhodně není toliko aktem úcty k jejímu autorovi, ale jedná se především o vítané zpřístupnění těžko dostupného textu zájemcům o českoněmeckou literaturu. Lze jediné litovat, že titul bohužel nebyl uvolněn do běžné distribuce, a tak se jeho cesta ke čtenáři zbytečně omezí na nepočetné vědecké knihovny. Škoda tím spíše, že Kurt Krolop se zde představuje jako erudovaný odborník, který suverénně provádí čtenáře po spleťtých cestách Winderova života a díla, aniž by k tomu potřeboval mnohasetstránkový opus. „Akribie, s níž bere v úvahu a kriticky zkoumá každý detail, a důslednost, s níž dospívá ke generalizacím pouze na základě bezpečně ověřených fakt, dávají jeho textům pečeť nejvyšší spolehlivosti. Brilantnost, s níž interpretuje texty, a přesnost, s níž historicky zařazuje, vzájemně srovnává a – je-li nutno – kriticky demontuje teoretické omyly, pak činí i z převážně materiálových prací myšlenkově podnětné studie.“ Tato slova Jiřího Stromšíka z předmluvy k českému výboru z Krolopových studií *O pražské německé literatuře* (Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 2013, s. 9, o knize viz [echo z 15. 9. 2014](#)) lze bez jakýchkoli pochybností vztáhnout jak na jeho disertační práci, tak i celé životní dílo, jež po desetiletí formovalo – byť s vynucenými přestávkami – bádání na poli literárněvědné germanobohemistiky.

Zájemcům o Ludwiga Winderu, kteří by chtěli Krolopovo dílo konfrontovat s novějším pohledem na tohoto spisovatele, lze pak doporučit – pokud nechtějí sáhnout po zmiňovaných monografických pracích – svěží a erudovaný doslov Ulricha Weinzierla k novému vydání Winderova nejslavnějšího románu *Následník trůnu* (*Der Thronfolger*. Wien: Paul Zsolnay, 2014). Weinzierl na základě tematické spřízněnosti staví Winderu po bok autorů jako Joseph Roth či Karl Kraus a podrobně analyzuje jeho práci a zacházení s prameny při tvorbě tohoto historického románu. Prizmatem „soužití české a německé literatury v období první republiky“ (s. 855) na *Následníka trůnu* a celou Winderovu tvorbu nahlížela Růžena Grebeníčková v doslovu k českému vydání románu z roku 1997, nyní pod titulem *Ludwig Winder a jeho Následník trůnu* nově zařazeném do výboru *O literatuře výpravné* (Ed. Michael Špirit. Praha: Institut pro studium literatury – Torst, 2016, s. 852–863). Díky obdobné životní zkušenosti s moravskými reáliemi a motivickou spřízněností se v jejím pojetí Winder ocitne ve společnosti Roberta Musila, ale i Boženy Benešové. A není vůbec od věci srovnat tyto studie s Krolopovým doslovem k témuž románu z roku 1984 (Berlin: Rütten & Loening). Jednak šlo o první vydání *Následníka trůnu* v Německu (tehdy pouze východním), jednak se zde Krolop vyrovnává i s pozdní tvorbou Ludwiga Winderu, tedy etapou, kterou se ve své disertaci zabýval toliko v prvním, životopisném oddíle.

Kurt Krolop: *Ludwig Winder. Sein Leben und sein erzählerisches Frühwerk. Ein Beitrag zur Geschichte der Prager deutschen Literatur*. Eds. Jörg Krappmann, Jaromír Czmero. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015, 360 s.